

EGYEDISÉG ÉS EREDETISÉG

Szent Péter és Pál görögkatolikus templom, Dunakeszi

Keleti jövevény a Barátság úti lakótelepen

In memoriam Guzsik Tamás (1947–2002)

2002-ben nyertem felvételt a Műszaki Egyetemre. Egy alkalommal nyáron, az egyetem kezdése előtt körbejártam a K épület második emeletét, amely akkor is a kar építészmérnök-képzésének adott otthont. Egy sarokban fekete keretes képre lettem figyelmes Guzsik Tamás portréjával. A Műegyetem egyik legkiemelkedőbb, mindössze ötvenöt éves korában elhunyt tanáregyéniségéről akkor még semmit sem tudtam, de tekintete a hivatás, a szeretet és a bölcsesség szavakat juttatta eszembe. Ennek épp tizenöt éve.

Hallgatóként azután megismerkedtem Daragó Lászlóval, aki Guzsik Tamás nyomdokán középkort tanított a

ma is humán szigetként működő Építészettörténeti és Műemléki Tanszéken. Később Guzsik másik tanítványánál, Vukoszávlyev Zoránál doktoráltam szakrális építészet témában annak a tanszéknek a jóvoltából, ahol először 'találkoztam' az ifjúság nevelése és a középkori építészettörténet (ezen belül elsősorban a pálos rendi valamint az örmény liturgikus építészet) kutatása iránt elkötelezett tanítóval.

A szakrális építészetet tantárgyként még Guzsik indította útjára az 1980-as években. Ennek első lépéseként 1987-ben megírta a *Keresztény liturgiák építésze* című, sajnos témáját csak az ezredfordulóig kiterjesztő és kéziratban maradt munkáját. A következő évben ennek

részben oktatástechnikai szempontból kivonatolt, viszont a tárgyalt időszakot tekintve jelentősen kibővített jegyzetét állította össze, *Szagrális építészeti terek funkcióelemzése I-III.* álnéven, amely valójában liturgiátörténetet takart.[1] „A középkor építészettörténetét bemutató tárgyak szokásos rendjében Guzsik Tamás súlyos hiányságnak tartotta, hogy még ha foglalkoznak is – jobb híján – szagrális épületekkel, pontos rendeltetésükkel, használatuk módjával, az e téren megmutatkozó különbségekkel sok esetben a kutatók sincsenek tisztában” – áll Rabb Péter visszaemlékezésében.[2] Guzsik egyike volt azon keveseknek, akik nemcsak a falak geometriáját, hanem az általuk befoglalt terek használati módját is pontosan ismerték, és akik tudása a templomépítészeiről élő tapasztalatok (például liturgikus szolgálat) révén közvetlen volt. Daragó Lászlót a dunakeszi görögkatolikus templom tervezésére épp akkor kérték fel, amikor az Építészettörténeti Tanszék pótolhatatlan tanáregyéniségének helye megüresedett.

Szellemi hagyaték

Guzsik Tamás számos nyomdakész állapotba rendezett kutatási eredménye és elméleti munkája ma is kiadatlan, jelentős azonban az a hatás, amelyet közvetlen kollégáinak liturgikus szemléletére gyakorolt. Amikor a Szent Péter és Pál-templom tervezése 2002-ben kezdetét vette, szinte magától kínálkozott a lehetőség, hogy az épület a megrendelő görögkatolikus felekezet közösségi igényei mellett Guzsik szellemi hagyatékának is adózzon. E ponton rá kell világítani egy fontos különbségre a gyülekezet görög liturgikus hagyománya és a megálmodott templomterv egyértelműen örmény előképe között (utóbbi a Kr. u. 618-ban emelt Szent Hripszime örmény templom a Jereván közeli Ecsmiadzin, mai nevén Vagarsapat városában), ami a közös ortodox gyökerek miatt áthidalható. Jelentősebb a tervező útkeresésének jellegzetesen mai problémákat érintő erőtere, melynek

két pólusát az építészettörténetet oktató tanár és a szakmáját gyakorló építész egyénisége adja.

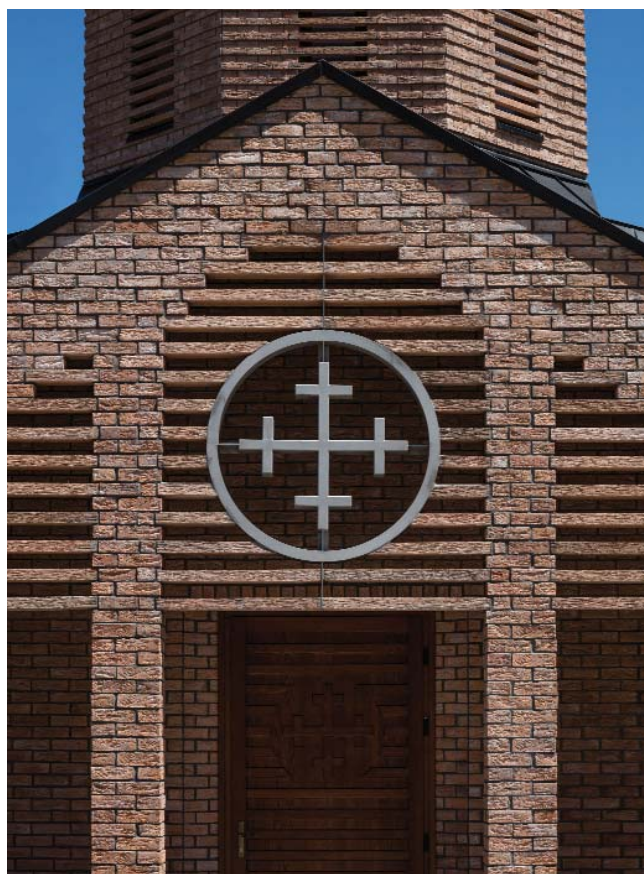
A hajdúdorogi főegyházmegye akkori metropolitája, Keresztes Szilárd megbízatásának utolsó éveiben konkretizálódott az elhatározás, hogy a váci egyházkerület elszórtan élő közössége a dunakeszi-gyártelepi vasútállomás közelében összevont központot kapjon, amire 2006-ban Daragó három különböző tervváltozatot dolgozott ki. A portfólióban egy posztmodern centrális, egy nemzeti identitását kereső nyolcszögletű tér, valamint a kaukázusi templom emlékmása szerepelt. Mindhárom változatban a kereszt alakba rejtett négyzet pillérek nélkül, árkádós-gerendás kiváltással készült volna egy központi kupola alatt. Az építészettörténész titkos kívánsága ezután találkozott az új megyés püspök ujjával, amely határozottan rábökött az örmény előkép alapján készült 'Guzsik-emlékműre'.

Kocsis Fülöp püspök választását az a szerencsés szabadság is indokolja, hogy görögkatolikus épület-toposz éppúgy nem létezik, ahogy jellegzetesen kálvinista templomtípus sincs,[3] noha az előbbi a keleti hagyományokhoz való visszatérés erősödő igényéből, tudatosan fordul a historizmus felé. A „progresszív” irányzatokból kiábrándult egyházi közösségek előtt kevésbé adottak már azok a lehetőségek, amelyek hazánkban a regionalizmus érzékenységét érvényes alternatívaként tudták felmutatni az uralkodó posztmodern ellenében, ugyanis a 'hiteles formák' iránti vágy ma sokkal fundamentálisabb, mint az 1990-es évek hiánypótló templomépítési konjunktúrájában[4] volt. Ebben a korszakváltásban szerencsés átmenetnek számított – többek között – Török Ferenc, Balázs Mihály és Fejérdy Péter tevékenysége. A nyíregy-

A kereszt alaprajzú templom keleti apszisát ablakszem tőri át

Építész:
**Daragó
László**

Nyugati kapu

Irodalom/References

- [1] Rabb, Péter: „Guzsik Tamás (1947-2002). Rabb Péter visszaemlékezése.” *Szakrális építészet – Liturgikus építészet napjainkban* [blog], 2011. szeptember 15. Hozzáférhető: <<https://szakralis.wordpress.com/2011/09/15/guzsik-tamas-1947-2002/>> [utolsó belépés: 2017. június 6.].
- [2] Uo.
- [3] Ld. Lőrincz, Zoltán: „*Ne hagyjátok a templomot... Új református templomok 1990-1999.* Kálvin Kiadó, Budapest 2000.
- [4] Vö. Wesselényi-Garay, Andor (ed.): *A mindenség modellje. Kortárs magyar templomépítészet / Model of the Universe. Contemporary Hungarian Church Architecture* (2. bővített kiadás), MODEM Modern és Kortárs Művészeti Központ, Debrecen 2010.
- [5] A *Szakrális építészet – Liturgikus építészet napjainkban* blogon a „görögkatolikus” keresőszóval mind egyikről esettanulmány olvasható: <<https://szakralis.wordpress.com/?s=görögkatolikus>> [utolsó belépés: 2017. június 8.].
- [6] Összevetésül utalunk Robert Venturi: *Összetettség és ellentmondás az építészetben* c., posztmodern építészeti taglaló munkájára. Venturi, Robert: *Complexity and Contradiction in Architecture*. The Museum of Modern Art Press, New York 1966.
- [7] A keleti keresztény templomok és vallási ábrázolások között ikonográfiajának elméletébe vezet be Uspenszkij, Leonid A.: *Az ikon teológiája az ortodox egyházban* (ford. Kriza Ágnes). Kairoosz – Paulus Hungarus, Budapest, 2003.
- [8] Katona, Vilmos: *From Static Space to Dynamic Architecture: The Changing Principles of Contemporary European Church Architecture*. *Global Built Environment Review*, vol. 9, issue 2 (2015), pp. 21–47.

házai (1993), a kazincbarcikai (1991–95), a fehérgyarmati (1996–99) és a csepeli (1997–2000) templomra[5] ma is példaként tekintünk, melyek kiválóságuk ellenére – úgy tűnik – mégsem váltak iskolateremtővé, vagy csak egy nagyon szűk időintervallumban birtokolták ezt a státust. Daragó László küzdelme kortárs építészéknél inkább a kompromisszumok javára dőlt el, mi több, a jelen közlemény fotói is csak egy ideig-óráig fennálló állapotot dokumentálnak: a még szűzies fehér enteriőrt, mielőtt birtokba venné a bizánci pompa.

Összetettség és látszólagos ellentmondás[6]

A templom használati értékének megítéléséhez érdemes a keresztelők görög rítus szerinti szertartásából kiindulni, amelynek reguláris menetében hangsúlyos helyet kap a sátán megtagadásának és Krisztus igenlésének mozzanata. E két, egymástól elválaszthatatlan cselekmény szabályosan a templom bejáratához közel zajlik, melynek során a katekumen (hitújonc) a hívekkel együtt először nyugatnak fordul, ezt követően pedig a keleti apszisra tekint a Megváltó üdvözlésére. Tájékozásának hála, a dunakeszi templomban nem homályosult el a hitvallás szimbolikája. Inkább azt lehet mondani, hogy a keletnél is világosabb a keleti szentély ablakának köszönhetően, amely szokatlanul a Theotokosz, pontosabban az Istenszülő méhében ábrázolt Krisztus helyét veszi át az apszisban.[7] Ez a csere mindazonáltal a megvilágosító Logosz fényszimbolikáján keresztül nyer értelemet, így a

templom középső 'szeme' nem nevezhető egészen önkényes tervezői döntésnek.

A négyzeti pillérek elhagyása azonban túl merész kísérlet volt, mivel ez olyan jelkép, amely az épületet lefedő lebegő szerkezetet összeköti a földdel, vagyis kijelöli annak négy sarkát, emlékeztetve az Ige kozmikus totalitására és megtestesülésére a fizikai világ rendjében. Mivel a Pantokrátor ikonjának alépitménye nem lebeghetett a talaj fölött, el kellett fogadni, hogy a templom belső tere még jobban hasonlít majd az örmény előképhez, mint a tervező eredetileg kívánta. Kevésbé magyarázható közvetlen, a kereszténységre nézve lényegi szimbólumokkal a pillérek már-már historizáló fejezete. A kupola alatti csegyelyekre az egységes fehér festés és az éleket kísérő vonalmenti LED-izzók ellenére is könnyű odaképzelné Ezékiel kerubjait.

Mintha az alkotó belső vívódásáról is mesélne az épület, melyben a történész (és rejtőző teológus) mindig bölcsőbb volt a tervezőnél. Míg az építész a homogén, nyitott térrel kísérletezett, a történész számított rá, hogy – noha nem tudni, fából-e vagy téglából – a szentély elé görög ikonosztáz kerül majd, ezért tartógerendát készített a szentély pódiuma alá. Külön figyelmet érdemel, hogy a nyílászárók az egyöntetű tér vasbeton falaiba utómunkák nyomai nélkül, precízen tervezve, egyenletes kiosztással kerültek, mintha a köztük lévő falmezők már a kezdettől fogva az apostolok képmásainak fogadására várnának.

Kilencszatú tér négyzeti pillérekkel, csegyes-tamburo kupolával, perspektivikus szentéllyel liturgia közben (az ikonosztáz még hiányzik)

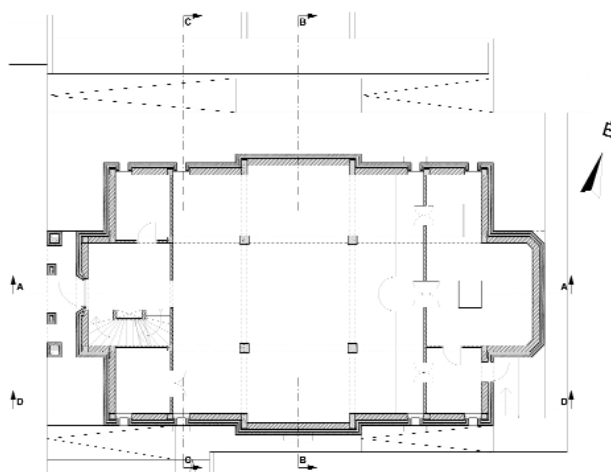
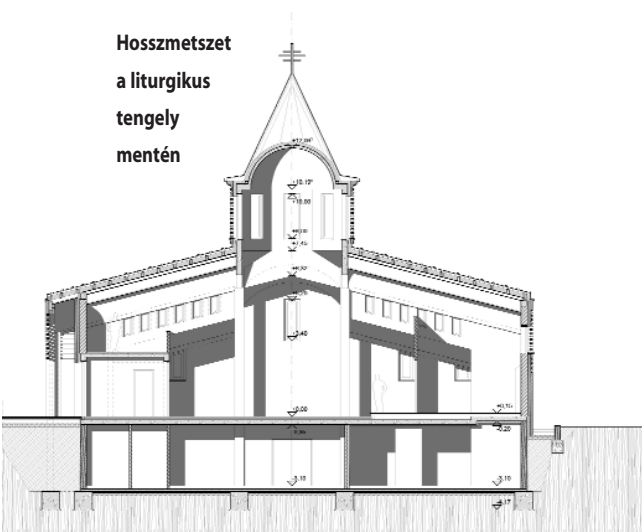

Pillantás a nyugati karzatról

„Világtengely” kupolával
(a Pantokrátor ikonja még készül)

Hosszmetszet
a liturgikus
tengely
mentén

Földszinti alaprajz

A koncepció érvényességének megítélése szempontjából a külsőt is számításba kell venni, amely látszólag az ecsmiadzini kőarchitektúrához legközelebb álló téglahasználatára épül. Kézenfekvő lett volna a vasbeton héjszerkezethez hőszigetelés közvetítésével hozzáadott klinkertégla burkolat (miként az eredeti örmény templomok sem riadtak vissza a teherhordó fal struktúrájától eltérő homlokzati burkolóalkalmazástól), de a megrendelő közösség félt a túlköltségeztől. A csorbázott, rusztikus falköpeny ezért a lábazattól a párkányig betonöntvény elemekből készült el.

A látvány olyannyira pontos mása a tervező ideájának, hogy a 'csalásnak' alig akadnak árulkodó jelei. A lamellákkal tagolt nyílások arányos szerkesztése, a falsterekre élben átforduló tető és rejtett ereszt, a szigorú tömeg felületein játékosan komponált textúra és a falazat rétegzett felépítése olyan tanult mesterfogások, amelyek nem hagynak kétséget a kortárs építészet kvalitásai felől. A kőművesség új módjának is tekinthető, ahogy az öntvényelemeket egyenként legyártották és a falra szerelve összeillesztették, néhol láthatatlan merevítőekkel látva el őket, amint a kéthüvelykes burkolat tetemes súlya meg-

kívánta. A jókedvű építkezés kevés pénzből valósult meg: a templom betonkabátja nem sokkal múlta felül egy nemesvakolat árát.

Hátravan még az őszinteség kérdése, amely gyakori metaforikus jelző egy-egy épület jellemzésekor, holott objektíven csak személyekre, esetünkben a tervezőre lehetne vonatkoztatni. Ha tehát úgy tennénk fel a kérdést, hogy Daragó László őszintén vitte-e végig a vállalt, nem csekély megpróbáltatással járó megbízást, a válasz erre csak igenlő lehetne. A dunakeszi Szent Péter és Pál-templomon Guzsik Tamás szellemi hagyatékán túl a liturgikus hagyomány és a közösség iránti felelősségtudat egyaránt érződik. Az templomépítészet feladata pedig eredendően ez, míg az individuális egyediség másodlagos. Korunkban persze már bőven eljutottunk addig a pontig, amikor egy hatásában és működésében átgondolt templomparafázis is összehasonlíthatatlanul individuálisabb, mint a semmitmondó környezet, ahol egy ilyen közösségi épületnek az új kezdet szerepét kell betöltenie.[8]

Katona Vilmos

Építész: Daragó László
Tervező munkatársak: Paulina András Mihály, Lőke Tamás
Megbízó: Görögkatolikus Metropólia, Váci Görögkatolikus Egyházközség
Statika: Léránt Szilvia
Épületgépészet: Zöld Béla
Elektromosság: Balogh Lajos
Tűzvédelem: Hegedűs Gyöngyi
Fotók: Bujnovszky Tamás